

מרדכי שוורץ וארוסתו חנה פינקלשטיין, 1937

והביע חרטה על התוצאות המרות: "אני מתחרט על המעשה בכל לבי ומקבל עלי את גור הדין ברצון". "אל תלכו בעקבותי", הזהיר, בניגוד לדבריהם האחרונים של "עולי הגרדום" מארגוני "הפורשים".

פרשת מרדכי שוורץ אפופה גרסאות רבות, לעתים רעועות לעתים סותרות, וכל אחד מ"השחקנים", יש לו ראשומון משלו. כך גרסת ה"הריגה בשגגה" של יצחק חנקין, שביקר אצל שוורץ יום לפני תלייתו וכך גרסאות של עיתונאים, חוקרים וסופרים שונים.

בין הגרסאות הנפוצות על פי עדויות ממקורות ומאנשים שונים:

- מרדכי שוורץ היה נטול הכרה ובטירוף הדעת בעת ההריגה. (אפילפסיה).
- היה רקע מיני בין השניים שגרם להרג. - (מוסטפה חורי - הומוסקסואלית).
- רקע לסכסוך דתי, אתני-לאומני. (על רקע "המאורעות").
- ההרג בוצע מחוץ לאוהל על ידי גורם אחר. (מספר כדורים לא תואם).
- ההרג בוצע על רקע רצח של שני יהודים בכרכו.
- שבירת שיטת "ההבלגה" של "ההגנה", ונקיטת "טרור נגדי", מבית מדרשם של האצ"ל ו"ברית הבריונים". (אבא אחימאיר).
- השוטר הערבי התגרה ללא הרף בשוורץ. ("אנסתי בחורה יהודייה").

בדיון על הגדרת המושג "עולה גרדום" מסתייע ברנע במקורות קדומים, המגדירים מיהו "הרוג מלכות", וכן במקורות האצ"ל שהגדירו מהו אתוס בית"ר. בתחילה לא הוגדר שוורץ אחד משניים-עשר עולי הגרדום שהוכרו. רק בסוף שנות השמונים הוסף גם שמו והוא מופיע באנדרטת "הרוגי המלכות" ברמת גן, נוכח בניין המשטרה. הספר עשיר במקורות ארכיוניים, מעיתונים, מחקרים, מאמרים, ראיונות אישיים ותכתובת, כמו גם בתמונות, תצלומי מסמכים ועדויות. פרשה אחת מני רבות מתקופת ה"סער והפרץ", אך כתובה במיומנות, בידע רב ומתוך זיקה חמה לנושא "הבלתי נודע".

♦ **דן יהב**

הואשם בהריגה בכוונה תחילה וכדם קר ונגור עליו עונש מוות.

מהלכי המשפטי ופסק הדין של השופט טראסטד מפורטים בדקדקנות רבה. ב-31 במרץ 1938 החל להישמע הערעור בבית המשפט העליון. הוא התבסס בעיקרו על מספר היריות, כיוון והמרחק בין היורה לנרצח. גור הדין נותר על כנו ברעת רוב של השופטים (עמ' 30).

במאמץ החנינה נשלחו פניות לנציב העליון ולקונסול הצ'כי; משה שרת שלח מכתב לנציב העליון; הרב ברלין ואנשים פרטיים ביקשו חנינה. אף דוד בן גוריון מתייחס לפרשה באמירה: "מרדכי שוורץ איננו בריון. הוא איש תמים שנכשל" (עמ' 35). כאשר כלו כל הקיצין, נהגו תוכניות להברחת שוורץ מכלאן, אך הן לא הגיעו לכלל ביצוע.

ברנע מציג את שלל הטיעונים והביקורת המשפטית על מחוללים במשפט ובעיקר על קו ההגנה, ומנתח את ההיבטים הפוליטיים של המשפט: האם "שאפו" הבריטים ל"דם עברי", כל זאת על רקע מאורעות תרצ"ו-תרצ"ח (1936 - 1939). היתה זו תקופה שבה מחד נהרגו ונרצחו מאות ערבים ברחובות, בשווקים ובכתי הקפה בכל רחבי הארץ ובפרט בירושלים ובערים מעורבות בידי כל הארגונים הלוחמים וכמו כן הופעל טרור פוליטי כנגד מפקדים ומנהיגים אנגלים, ומאידך: הרג ורצח של יהודים.

יעקב כהן כתב ביומנו: "באם לא ייפסקו אחת ולתמיד התעלולים, תחלופנה כרוח כל תקוותינו המדיניות בארץ וכל סיכויינו להכרעה פרו ציונית בשאלת ארץ ישראל". (ארכיון ההגנה, פ. 80.276)

לעומתו נכתב והושר על ידי אנשי האצ"ל: "ללא דרך הגנדה צועדת, מן הקרב הם פוסעים בגאון, כך, רק כך המדינה נכבשת בחזון, במקלע וברימון" (דוד נבי. מערכות האצ"ל, חלק רביעי, עמ' 239).

ואברהם שטרן ("איר") כתב ומלחין בשירו: 'חיילים אלמונים': ".... משורה ישחרר רק המוות.... למות בעד ארצנו.... כמבלט נרביק הגופות ללבנים ובניין המולדת נקים...."

על רקע הפרוזה והליריקה הלוחמנית הנ"ל, סביר כי למרדכי שוורץ לא היה כל סיכוי בבית המשפט שבו ישב שופט בריטי אחד בלבד.

נתן אלתרמן כתב בשירו: 'הנימוק הפסול' (לא אלהם באח): "הלסטים הממשיך במסע ללא רסן ויורק על כל סייג, בפיות אקדחים וידו השחורה מעלינו נפרשת - הוא אחי... ובגמרו להרוג איש נקי, תנהו לכת. חובתנו לראות נבלה ולשתוק...." ('דבר', 4.7.1947; **השור השביעי**, כרך ג', תשל"ג, עמ' 330).

ברנע סוקר את הווידויים הפומביים של שוורץ, אך מעיר כי מבחינה משפטית הממצאים הפורנויים (נתונים במקום ההרג) הם ברמת ההוכחה הגבוהה ביותר (עמ' 49). מתוך וידויי שפורסמו מאוחר יותר בעיקר בידי מנדל זינגר, כתב 'דבר' שסיקר את הפרשה, אנו למדים כי מרדכי שוורץ היה יוצא דופן בין "הרוגי המלכות". ראשית הוא היה איש "ההגנה" ושנית, הוא ניחם על מעשהו

סיפור ראשומון: עולה הגרדום הראשון (או "השני")

יוסי ברנע: **פרשת מרדכי שוורץ, הוצאת "עולי הגרדום" 2016, 92 עמ' כולל רשימת מקורות ונספחים**

נושא "עולי הגרדום" מבית מדרשם של האצ"ל והלח"י מוכר לחוקרי ההיסטוריה של ארץ ישראל בתקופת המנדט. רבים הספרים, המאמרים וימי הזיכרון, שאת עיקרם ניתן למצוא בספרי דוד נבי, יוסף נדבה, עמרמי ומלצקי, אליאב שוחטמן, יוסף קיסטר, חיה ברנס, שלמה שבא ונוספים.

גם במוזיאונים השונים קיימים מדורים ייחודיים המנציחים את שמם, כמוזיאון האצ"ל ("בית גדי"), המוזיאון בבית ז'בוטינסקי, מוזיאון הלח"י ("בית יאיר"), מוזיאון עולי הגרדום בעכו ובירושלים.

עולה הגרדום מרדכי שוורץ מציב פרשה עלומה, שחמקה במשך שנים רבות מעיני החוקרים וסופרי תולדות הארץ. רק בתחילת שנות השמונים, החלה פרשה זו לצוץ במאמרי עיתונים, כתבי עת ומחקרים שונים. דהיינו באיחור של כשמונים שנה, מיום הוצאתו להורג ב-16.8.1938, בשלהי "המרד הערבי".

הספר הנוכחי נכתב לאחר מחקר מעמיק ומקיף שעבר יוסי ברנע שעוסק רבות במחקר היסטורי עבור מוזיאונים היסטוריים. עיקרו של דבר הוא בחשיפת "עולה הגרדום" הראשון, שיום ההרג שבו הואשם נקבע ב-2.9.1937, בעוד ששלמה בן-יוסף ביצע את ניסיון ההרג ב-21.4.1938, דהיינו כחצי שנה מאוחר יותר.

מרדכי שוורץ היה חבר "ההגנה", שדגלה "בהבלגה" להוציא תקופה קצרה של "תנועת המרי המשותפת" (עם הארגונים "הפורשים") ומכאן שהיא ניסתה להתכחש ומיעטה להציגו בתולדותיה ובוודאי לא כ"קדוש" מעונה, כנהוג בקרב יוצאי האצ"ל והלח"י.

הספר צנוע ומטרתו העיקרית לפרוס במלואו את הסיפור המשפטי מהמעשה ועד התלייה ואת משמעויות האירוע בהקשר לזיכרון הכללי של "עולי הגרדום". כך תוקף ברנע את הפרשה מזוויות רבות, תוך שימוש במקורות מגוונים וחדירה לפרטי פרטים של כל המשתתפים באירוע (עמ' 8).

את ספרו פותח ברנע בתולדות חייו של מרדכי שוורץ, התגייסותו ל"הגנה" והכשרתו כשוטר במחנה הנופש של הנציב העליון בעתלית. הצבתו באוהל אחד עם השוטר מוסטפה חורי (כורי), יצרה ביניהם מתח בלתי נסבל, שבסופו של דבר הביא להרג השוטר הערבי בידי היהודי (עמ' 16). משפטו של מרדכי שוורץ החל ב-16 בינואר 1938 ונמשך כשבוע חודשים. במשפט העיד ארוכות שוורץ עצמו בנוסף למומחי הגנה ותביעה ועדות אופי של ארוסתו, חנה פינקלשטיין (בלום). הוא